

Medieval Buda in Context,
 edd. Balázs NAGY – Martyn
 RADY – Katalin SZENDE – András
 VADAS, Brill, Leiden – Boston 2016
 (= Brill's Companions to European
 History 10)

578 s., ISBN 978-90-04-30768-1

S ideou představit světovému publiku dějiny středověkého Budína v nejširších sídleních, politických a správních souvislostech přišel poprvé doyen maďarské medievistiky János M. Bak. Mnohaleté úsilí o naplnění této myšlenky vyústilo v reprezentativní soubor 21 studií, na nichž se podíleli jak domácí, tak i zahraniční autoři. Chronologicky kniha pokrývá vývoj města od nejstaršího, pozdně antického a avarského období až po osmanskou expanzi, která výrazně pozměnila tvář Budína i budínského hradu.

První část je především vstupem do problematiky výzkumu Budína, věnuje se pramenům i moderní historiografii. Zoltán Bencze popisuje zrod zájmu o dějiny královského sídelního města v maďarské společnosti, István Kenyeres podává neradostnou bilanci dochování středověkých městských archivů, které vzaly víceméně za své během pozdějších válečných událostí.

Druhá část knihy mapuje nejstarší dějiny a postupné utváření města jako důležitého mocenského centra uherského státu. Osudy „Budína před Budínem“ sleduje Enikő Spekner. S počátky města se nepojí tolik mýtů jako s jinými sídly, byť v západoevropských pramenech postupně začal figurovat jako Attilův hrad – Ezelburg. Ani původ toponyma Budín není dodnes uspokojivě vysvětlen, jednou z možností je příbuznost názvů římského Aquincum a slovanského вода. Význam původního Budína (dnes Starý Budín) vzrostl po založení kolegiální kapituly svatého Petra na počátku 11. století. Budín se začal profilovat jako královské sídlo poté, co se proboš zdejší kapituly stal představeným panovnické kanceláře. Ve 12. století došlo ke značnému přílivu cizinců (Němců a Valonů), což mělo vliv na ekonomický rozvoj Budína i Pešti.

Následující studie, již napsali József Laszlovszky a James Plumtree, se zabývá obrazem města v kronikách. Podobně jako v zahraničí byl Starý Budín spojován s Attilou. Uherský kronikář Šimon z Kézy hovoří o Attilově bratrovi Budovi, po kterém byl Budín pojmenován. Oživení mýtů přineslo romantické ovzduší 19. století, kdy historismus stál ve službách politických, jazykových i národnostních požadavků. Lze souhlasit s autory, že „hrady vytvořené v představivosti jsou často

významnější než hrady, které stály, ale dnes jsou jen hromadou kamenů.“

Třetí část publikace lze považovat za její nosný pilíř, jenž přibližuje středověkou topografii s přihlédnutím k formování Budína jako královského sídla na konci 13. a v průběhu 14. a 15. století. Příspěvek Károlye Magyara analyzuje Budín jako panovnickou rezidenci a porovnává jej s jinými středoevropskými metropolemi, Prahou či Krakovem. Ty se však na rozdíl od Budína už v nejstarších dobách zformovaly jako sakrální a profánní centra státu. Autor tvrdí, že křesťanství v Uhrách, a tudíž i v Budíně zdomácnělo prostřednictvím panovníka a jeho dvora, nikoli skrze starší církevní stavby (s. 139). S tímto tvrzením lze polemizovat. V prostoru Uher existovalo množství starokřesťanských bazilik, především v Pětikostelí, které byly obnoveny a využívány v 9. století a později i v 11. století (na to poukazují zejména práce Ference Fülöpa). Rovněž je třeba zmínit 31 kostelů, které tu v době Přibiny a jeho syna Kocela vysvětili salcburští arcibiskupové, jak o tom hovoří *Conversio Bagoariorum et Carantanorum*. Lze uvést i další příklad – rotunda svatého Jiří ve Vesprému je datována do 9. století, a právě Vesprém byl zřejmě už na konci 10. století sídlem prvního uherského biskupství. Tyto všechny faktory měly značný vliv na přijetí křesťanství maďarským obyvatelstvem. Problematická jsou i další autorova tvrzení, zejména při hodnocení pozice Ostřihomi a Stoličného Bělehradu. O první lokalitě tvrdí, že nikdy nezískala pozici kulturního místa, protože zde nebyl pochován žádný světec. Podle benediktinské tradice zde byly však uloženy ostatky svatého Anastáze.

Církevněsprávní aspekty sleduje rovněž Beatrix F. Romhányi, která tematizuje neobvykle vysokou koncentraci klášterů už od nejstarší doby, a Gábor Klaniczay, jenž se věnuje posvátným místům Budína. Město zpočátku nemělo významné kulturní postavení, což se změnilo v roce 1046, kdy došlo k pohanskému povstání a mučednické smrti čanádskeho biskupa Gerarda. Klaniczay v Budíně rozlišuje dvě hlavní posvátná místa: Gerardův vrch a Markétin ostrov s dominikánským klášterem, který se stal působištěm arpádovské princezny Margarety.

Více na „profánní“ topografii se ve svých studiích zaměřují András Végh, jenž načrtává změny osídlení v průběhu 14. století, a Judit Benda, která přibližuje postavení obchodníků a řemeslníků. Spolu s příspěvkem Istvána Draskóczyho, analyzujícím dálkový obchod a obchodní trasy, komplexně představují každodenní fungování města a jeho kontakty i význam v nadregionálních souvislostech.

Pátá část knihy přibližuje Budín jako centrum moci. Vedle rozboru městské samosprávy (Martyn Rady) je Budín pojednán jako místo konání sněmů (János M. Bak a András Vadas) a panovnických summitů (Balázs Nagy). Ve studii vzniklé již roku 2001 zkoumá András Kubinyi pozici Budína jako hlavního města Uherska. Tvrdí, že se Budín stal trvalou rezidencí krále až počátkem 15. století, druhým dechem však dodává, že tato skutečnost má dlouhou a komplikovanou historii. Zejména ve 14. století musel Budín o pozici královské rezidence bojovat s Visegrádem, nicméně od svého etablování jako královského sídla (počínaje 13., ne-li už 11. stoletím) nikdy neztratil ze svého významu.

Výklad celé knihy je silně centrován k panovníkovi, což platí neméně i v šesté části, která se zabývá kulturou. Pozornost je přirozeně věnována pozoruhodnému souboru soch z budínského hradu ze Zikmundovy éry, jímž se již dlouhodobě zabývá Szilárd Papp. Jako v žádné maďarské syntéze nemůže chybět ani kapitola o humanismu a uherské renesanci, jež se neomezuje jen na korvínské období, ale má podle autorky (Valery Rees) kořeny již na počátku 15. století. Vcelku zkrátka naopak přichází panovnické dvory, blíže je zde pojednáno jen jagellonské období (Orsolya Réthelyi).

Název úvodní části „Budín před Budínem“ zrcadlí titul závěru: „Budín po Budíně“. Období, kdy se město stalo z královské rezidence hraničním bodem Osmanské říše, přibližuje László Veszprémy, na něž navazuje rozbohem politického zázemí Ludvíka Jagellonského Antonín Kalous. Poslední Jagellonec měl hledat oporu v církvi, která při králi stála až do poslední chvíle – většina uherských prelátů zahynula u Moháče. Závěrečná esej (Katalin Szende) srovnává postavení Budína jako královské rezidence s jinými sídly střední a jihovýchodní Evropy. Důraz klade na strategický význam řeky a jejích ostrovů.

Byť se maďarská historiografie oproti dějepiscetví některým sousedních zemí vždy snažila o zpřístupňování výsledků svého bádání do světových jazyků, *Středověký Budín v kontexte* je v tomto ohledu bezpochyby počínem přelomovým. Litovat lze jen některých problematicky pojednaných aspektů starších dějin, které nebyly analyzovány s dostatečnou hloubkou (přijetí křesťanství, slovanské osídlení, zakladatelské mýty).

PETER BUČKO

Alexander KREY, *Die Praxis der spätmittelalterlichen Laiengerichtbarkeit. Gerichts- und Rechtslandschaften des Rhein-Main-Gebietes im 15. Jahrhundert im Vergleich*, Böhlau Verlag, Köln 2015

758 s., ISBN 978-3-412-22462-2

Rozsáhlá práce právního historika Alexandra Kreye je přepracovanou disertací, kterou v roce 2013 obhájil na univerzitě ve Frankfurtu nad Mohanem. Název, jenž slibuje analýzu praxe pozdně středověkého laického soudnictví, ve skutečnosti označuje hutný rozbor geneze a činnosti tří vrchních soudů ve Frankfurtu nad Mohanem, Ingelheimu a Gelnhausenu v 15. století. Autorův pohled na uvedené soudy (jako komparativní materiál je užít vrchní soud v Norimberku, jehož praxe je srovnatelná pouze se soudem frankfurtským) je veskrze institucionální. Naopak rozbor funkční praxe poněkud ustupuje do pozadí. Zjednodušeně řečeno, Krey neanalyzuje, co vrchní soudy soudily, resp. v jakých případech odpovídaly jako vyšší soudní stolice na žádosti městských a vesnických soudů, nýbrž jakým způsobem tyto vrchní soudy pracovaly, zda rozhodovaly bez omezení a jaký teritoriální dosah jejich činnost měla. Namísto soudní praxe autora tudíž mnohem více zajímá potenciální existence sítě právních vazeb a regionálně podmíněných strukturálních podmínek právní kultury. Jako hlavní cíl si Krey stanovil rekonstruovat základní funkční mechanismy pozdně středověkého soudnictví a vykreslit hranice právní krajiny v relativně uzavřeném prostoru mezi Rýnem a Mohanem, resp. na ose Ingelheim, Frankfurt nad Mohanem a Gelnhausen.

Hlavní prameny, s nimiž autor pracuje, představují úřední knihy vzešlé z činnosti vrchních soudů. Rekonstrukce situace ve Frankfurtu nad Mohanem, kde vrchní soud dosáhl největšího významu na konci 15. století a ve století následujícím, je bohužel komplikována zničením většiny relevantních pramenů během druhé světové války. Pro analýzu konkrétních případů tak Krey využívá především soudní knihy a protokoly z Ingelheimu, na jehož vrchní soud se v 15. století obracely desítky laických soudů z blízkého okolí. Protože však od konce 15. věku význam ingelheimského vrchního soudu upadal, koncentruje se autorova práce především na toto století, kdežto následující období, v němž v dané oblasti jasně dominoval vrchní soud frankfurtský, již nechává stranou.